

Verhoturjei Szent Szimeon, a vogulok térítője – élete, ikonábrázolásai

Verhoturjei Szent Szimeon a 17. század első felében a magyarság legközelebbi nyelvrokonainak tekintett voguloknak volt a térítője. Az orosz kutatás jelentőségéhez mérten meglepően keveset foglalkozott vele, (1) magyar nyelven pedig egyetlen tanulmány sem jelent meg róla.

Verhoturjei Szent Szimeon (Szimeon Verhoturszkij vagy Szimeon Merkusinszkij, oroszul Симеон Верхотурский, Симеон Меркушинский [1607. k. – Merkusino, 1642]) hagiográfiáját a kortársak elbeszélései alapján a 17. század végén állították össze. Eszerint gazdag bojár családban született. Szülei halála után lemondott örökségéről, és Verhoturjébe költözött, majd pedig a Verhoturjétől mintegy félszáz kilométerre fekvő Merkusino faluba. Életének nagy részét is e faluban, illetve ennek környékén töltötte. A tiszta, dolgos paraszti életmód prédikátora és megvalósítója lett. Nyaranként elvonult a Tura folyó partjára, buzgón imádkozott, és horgászásból élt. Télen téli ruhákat készített ingyen a falusiaknak. Sokat prédikált a voguloknak, vagyis a manysiknak. (2)

Hasznos tanácsokat adott a környék lakóinak a különféle betegségek gyógyításával kapcsolatban. Gazdag bojár családi származását eltitkolta, s egyszerű, szerény és dolgos élete sokak számára példamutató lett. Prédikációi és példamutató élete alapján sok vogul felvette a keresztény hitet. De nemcsak a vogulok körében, hanem az egész Ural-vidéken igen nagy tisztelettel illették. Az Ural-vidék védőszentjének tekintik.

Sírjánál számos csoda történt. 1704. december 12-én hamvait Merkusino faluból Verhoturje város Szent Miklós-kolostorának templomába vitték. Merkusino faluban továbbra is nagy tiszteletben tartották a szent temetkezési helyét. A kis fa temetőkápolna helyére 1808-ban kő temetőkápolnát építettek.

Figyelemre méltó, hogy e kiemelten és széles körben tisztelt szent hamvait a kommunista vallásellenes kampány keretében 1929. május 30-án

elvitték a kolostorból, és a tagili múzeumnak adták át vallásellenes propaganda céljaira. A kiállítást 1935-ben egy, a Szovjétszkoje krajevegyényije (Советское краеведение) folyóiratban megjelent cikk kritizálta. Szerinte a liturgikus edények, egy nagy evangéliumos könyv és a szent ereklyéinek együttes kiállítása inkább egy imaház belsőjére emlékeztet, és egyáltalán nem szolgálja a vallásellenes propagandát. E publikáció után a múzeum igazgatóját azonnal letartóztatták, az ereklyéket még ebben az évben a jekatyerinburgi Uráli Vallásellenes Múzeumba vitték. Végül is 1992. szeptember 25-én a hamvak visszakerültek a verhoturjei Szent Miklós-kolostorba.

Ikonográfiai vonatkozásban jelentős a Filimonov-féle podlinnyik leírása. „Szent és jámbor merkusinoi és verhoturjei Szimeon szibériai új csodatévő az ingyen gyógyító Szent Kozmához hasonlóan szőke szakállú és hajú, ruházata egyszerű, orosz....” (3)

Gyakran ábrázolják a Tura folyó partján kezében írástekerccsel és a háttérben a Merkusino faluban álló, 1808-ban épült kő temetőkápolnával. (1. kép) Egy igen kis méretű ikonon ugyancsak írástekerccsel a kezében a kő temetőkápolnával láthatjuk, de horgászás közben. (2. kép) A következő ikonon is horgászjelenetet festettek meg, de a háttérben a temetőkápolna helyett a verhoturjei Szent Miklós-kolostor jelenik meg. (3. kép) Verhoturjei Szent Szimeon ikonjai igen népszerűek voltak, a hívők részéről nagy tisztelet övezte. Különösen ez utóbbi típus. Nem véletlen, hogy éppen ilyen típusú ikon volt az alapja annak, amelyről különösen nagyszámú bádogra felvitt litográfiamásolatot készítettek. (4. kép) A litográfiai változaton öltözéke pontosan megegyezik a szentével, de a kolostorábrázolás is azonos. Bal oldalt, fent, a felhőkön lévő áldó Krisztus is alapját képezte a másolatnak.

Itt meg kell emlékeznünk röviden a bádog saját szerepéről az ikonművészetben. (A védőréteggel ellátott vékony fémlemezt szokták bádog-

1. kép. Verhoturjei Szent Szimeon

Felirat az írástekercesen: „МОЛЮ ВЫ БРАТІЕ ИМЪЙТЕ
СТРАХЪ БОЖІЙ”

„Mondom ti te[stvérek, legyetek istenfélők.]”

19. sz. második fele

Fa, olaj

13,2 × 11,1 cm

Kerettel: 19,7 × 17,6 cm

Ltsz. 96.

Magángyűjtemény

IRODALOM: Ruzsa Gy.: Az ikonfestészet lexikona.

Budapest, Corvina, 2014. p. 222.

2. kép. Verhoturjei Szent Szimeon

19. sz. utolsó harmada

Fa, olaj

6,5 × 5,4 cm

Ltsz. 19.

Magángyűjtemény

nak, pléhnek nevezni.) A 19. század végén a bádoghordozóra felvitt színes litográfiák igen nagy mértékben befolyásolták az ikonfestészet sorsát.

Már a korábban megjelent papíralapú litográfiák is – ha nem is az előbbiekéhez hasonlóan – jelentősen hatottak a kézi festésű ikonok létrejöttére és kereskedelmére.

A 19. század vége felé nagy litográfianyomdák létesültek. Ilyen volt például I. Tyil (И. Тиль) odesszai nyomdája. 1870-től az ikonpiacon papírra nyomott színes litográfiaikonok is megjelentek. Ezeket a papírlapokat deszkára ragasztották, s így egy kicsit a hagyományos ikonokat idézték.

E nyomtatott, sokszorosított alkotások nagy kereskedelmi hasznot hoztak. Így az 1890-es

évek első felében olyan speciális üzemek jöttek létre, amelyek papír helyett bádogot alkalmaztak. Moszkvában Zsako (Жако) és a Bonaker (Бонакер) gyárak e termékek gyártásában monopolhelyzetet vívtak ki. A kézi festésű ikonok – gazdasági vonatkozásban – nem tudtak versenyezni e sokszorosított művekkel. Végül is a jelentős, magas színvonalú festett ikonok kiszorultak a piacról a bádogikonok hatására. Kevés hagyományos ikonfestő műhely maradt fenn, ezek kolostori műhelyek voltak. (Szomorú érdekességképpen megemlíthetjük, hogy volt olyan litográfiaikon, amelyen az ábrázolt szent kezében tartott írástekercesen nem a szokásos bölcs mondat, idézet volt, hanem a sokszorosított ikonokról szóló reklámszöveg!)

Szinte teljesen eltűnt az az ősi ikonszemlélet, hogy az ikonfestő elmélkedés és imádkozás közben készíti gondosan festett ikonját, hiszen az ikont is imának nevezték, nem szóban, hanem képben megfestett imának vagy éppen szentbeszédnek.

3. kép. Verhoturjei Szent Szimeon
19. sz. utolsó harmada
Fa, olaj
17,5 × 13,1 cm
Ltsz. 46.
Magángyűjtemény

A Szent Szinódus 1903. január 1-jei ukázában megtiltotta, hogy a kolostorokban és a templomok mellett működő műhelyekben bádogikonokat készítsenek. 1906-ban pedig egy bizottságot hozott létre Szerafim érsek vezetésével, hogy a nyomtatott ikonok elterjedését, kereskedelmét vizsgálja. A bizottság 1909-ben megállapította, hogy Zsako és Bonaker ikonjai igen népszerűek lettek, uralják a piacot az egyházi tiltás ellenére.

Érdekes, hogy napjainkban igen nagy gyűjtőköre van e bádogikonoknak. Igaz, akadhatnak

Jegyzetek

(1) Житие Святого праведного Симеона Верхотурского. М., Издание книгопродавца И. А. Морозова, 1885, П. И. Мангулев: К историитекста Жития Симеона Верхотурского. In: Проблемы истории России. Екатеринбург, 2001. вып. 4. Евразийское пограничье. pp. 293–301., И. Л., Манькова, А. В.

4. kép. Verhoturjei Szent Szimeon
Bonaker Gyár, Moszkva, 1897
Felirat lent: „ДОПУЩЕНО ЦЕНЗОРЕЮ. МОСКВА
МАР[Т]. 26 В 1897 г. ЦЕНЗОРЪ ПРОТОИЕРЕЙ
АЛЕКСАНДРЪ СМИРНОВЪ”
„A cenzúra által elfogadva. Moszkva, már[cius] 26. 1897.
Alekszandr Szmirnov esperes cenzor”
„В. БОНАКЕРЪ, МОСКВА.” „V. Bonaker, Moszkva.”
Felirat az írástekercesen: „МОЛЮ ВЫ БРАТІЕ ИМѢЙТЕ
СТРАХЪ БОЖІЙ”
„Mondom ti testvérek, legyetek istenfélők.”
Fa, fém (bádog)
13,3 × 11 cm
Ltsz. 6.
Magángyűjtemény

közöttük igényesebb – a litográfia technikai és esztétikai jellegének megfelelő – alkotások is, de ezek nem nagyon ikonszerűek.

Медведев: Симеон Верхотурский (конец XVI - сер. XVII, с. Меркушино, Верхотурского у.) In: Уральская историческая энциклопедия. Екатеринбург, 2000

(2) Н. И. Решетников (авт.-сост.): Русский народный календарь: прасловицы, приметы, обычаи, обряды, имена. М., ОХМА-ПРЕСС, 2005. p. 320.

(3) Сводный иконописный подлинник XVIII века. Посписку Г. Филимонова. Москва, 1874. pp. 51–52.